

Проблема існування іммігранта в «чужому» культурному середовищі та особливості формування його гібридної ідентичності (на прикладі оповідання Джумпи Лагірі «Вибір нічлігу»)

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз подвійної ідентичності в аспекті основних парадигм мультикультуралізму. В центрі дослідження – транскультурна особистість; висвітлюються основні стратегії формування її гібридної ідентичності. Аналіз малодослідженої проблеми дозволяє побачити нові виміри ідентичності, обумовлені транскультурною поетикою оповідання Джумпи Лагірі «Вибір нічлігу». На прикладі оповідання аналізується процес «помежів'я» та проблема існування іммігранта в «чужому» культурному середовищі. Мова йде про іммігрантів першого покоління, для яких нове культурне середовище продовжує залишатися «чужим». Досліджується поняття «транскультурації» як можливості «переходу» з однієї культури в іншу. Така кроскультурність впливів і ситуація «розірваності» змушує одну ідентичність змінюватися на іншу, що породжує усвідомлення перебування «в стороні». Зазначено, що «подвійна свідомість» та особливості формування гібридної ідентичності героя залишаються одними з актуальних у царині літературознавчих досліджень, насамперед в їх мультикультурному аспекті.

Ключові слова: гібридна ідентичність, свідомість, мультикультуралізм, транскультурація, етнічна ідентичність, маргінал, «своє», «чуже», культура.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема етнічності перебуває в полі зору багатьох наук. Не є виключенням і літературознавство, де питання «іншого» асоціюється з неструктурованою, розмитою ідентичністю. «Іншими» в літературі є герої-марінали; вони одночасно поєднують дві культури і зображуються крізь призму амбівалентної (роздвоєної) свідомості, яка прагне асимілюватися в нове культурне середовище зі збереженням своїх традицій.

Для марінала майже неможливо точно визначити глобальні кордони «свого» / «чужого», оскільки транскультурні процеси призводять до змішування культур. Зауважимо, що процес становлення особистості в новому культурному середовищі доволі складний. Часто культурні кордони країни не співпадають з культурними кордонами ідентичності, відтак можемо говорити про формування множинності «я», що сьогодні вважається нормою. Сучасна особистість «розколота» на множини ідентичностей, які вона щосили намагається «склеїти» воєдино. В більшості випадків ці спроби потерпають фіаско, в результаті чого питання «Хто я насправді?», дійсно, стає риторичним.

Проблема полягає в тому, яку ідентичність обрати, щоб не вважатися «віртуальною» особистістю, яка існує «десь», «не тут», і уможливити, таким чином, перебування у статусі «свого». Саме сукупність культур обумовлює існування героя з множинною ідентичністю, для якого вкрай проблематично (і майже неможливо) провести чітку межу між «своїм» і «чужим». Множинна атрибуція (поведінка) іммігранта проявляється в так званій «дифузії» ідентичностей. Поєднуючи не одну культурну традицію, іммігрант має відчуття постійної роздвоєності, балансування між культурами. Все це підтверджує непостійність його ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми ідентичності зверталось чимало зарубіжних та вітчизняних науковців: Г. Анзалдуа [7], Н. Висоцька [1], Т. Денисова [2], В. Дюбуа [8], І. Ільїн [3], В. Міньоло [10], С. Рушді [11], В. Соллорз [12], Д. Соммер [13], Р. Такакі [14], М. Тлостанова [5], М. Епштейн [6] та інші. Результати їхніх досліджень вкотре підтверджують факт існування гібридної ідентичності, яка одночасно розчиняється в декількох культурах і стає «двоіпостасною», роздвоєною, межовою.

Мета статті. Метою статті є аналіз основних стратегій формування гібридної ідентичності героїв в контексті мультикультурної парадигми в оповіданні Джумпи Лагірі «Вибір нічлігу».

Виклад основного матеріалу. Не випадково Джумпу Лагірі відносять до когорти письменників пограниччя, чий тексти складають своєрідний культурний «діалог» – подібні теми відчуження, землі, дому як ключового концепту. Їхні тексти вирізняються багатогранністю літературного образу, який не є ні негативним, ні позитивним, а отже, може мати низку інтерпретацій. Завдання літератури такого жанру зводиться до того, щоб якомога ближче наблизити читача до правильного розуміння «іншого» і допомогти йому проїнятися всіма аспектами відмінності. Це дає змогу простежити еволюцію світогляду героя-маргінала, тобто, коли «чужий» якоюсь мірою стає «своїм», а отже, ближчим.

У творах письменників порубіжжя не менш важлива роль відводиться концепту «неволя». Неволя пов'язується з новим культурним середовищем, відтак має місце неволя особистості у свідомості іммігранта. Незважаючи на те, що подумки іммігрант пов'язаний з «деш» (батьківщина з бенгальської), насправді він знаходиться в просторі (дао), оскільки свою «деш» він уже втратив. Відзначимо, що проблема втрати «деш» є однією з центральних в умовах азійського мультикультуралізму. Втрата «деш» породжує формування подвійної свідомості, що теж, по суті, належить до основних парадигм мультикультуралізму. Подвійна свідомість створює «неправильну» ідентичність, суть якої зводиться до виправлення помилок минулого. В більшості випадків спроби «корекції» увінчуються усвідомленням «дефісності» своєї ідентичності, а відтак, неможливістю стати «копією» іншого. В умовах сегрегації, коли відбувається розмежування за культурною ознакою, поділ на «своє» і «чуже», усвідомлення значимості роздільної лінії, а також формування «культурного пробілу», саме особистість з «дефісною» ідентичністю виступає інтерпретатором культур.

Відмітимо, що вся творчість Джумпи Лагірі тяжіє до мультикультурної проблематики. Мають місце проблеми імміграції в творах письменниці, оскільки більшість її героїв, будучи представниками двох культур, в результаті опиняються «на вулиці». Для імміграції гібридність є важливим поняттям, оскільки дає змогу відкрити свою пракультуру заново. Це пов'язано з перетином кордонів, коли на перший план виходить політика хиткої (розмитої) ідентичності – визнання тих особливостей, які раніше здавалися неможливими. Мова йде про колір шкіри, гендер, повагу в силу відмінностей. Тому герою нового культурного середовища досить проблематично зрозуміти сутність подвійності: що означає бути одночасно представником двох культур?

Герої-іммігранти, які прожили певний час в новому культурному середовищі, все одно виглядають як вихідці з іншої країни, адже не пристосовані до життя в новій культурі. Вони усвідомлюють, що назавжди прикріпили до себе ярлик «іншого», відмінного від решти. В цьому плані феномен чужого сприймається вороже, що призводить до непорозуміння.

Р. Такакі ототожнює іммігрантів з «аутсайдерами у своїй культурі» [14, с. 1]. Дійсно, проживши певний час у новому культурному середовищі, іммігранти усвідомлюють, що асимілювалися наполовину, «зупинилися на півшляху», як результат – «існують ніде».

Зіткнення культурних альтернатив у творах письменників порубіжжя породжує необхідність зміни ідентичності героя. Звичайно, людина сама «конструює» себе, а відтак впливає на свою ідентичність, показуючи при цьому готовність чи неготовність переходу до іншої культури. Більшість спроб зрозуміти культурні феномени «чужого» (іншої культури) закінчуються усвідомленням вічного кочівництва.

Особливо виразно проблема «кочівництва» порушується в оповіданні «Вибір нічлігу» («A Choice of Accommodations») зі збірки «Незвична земля» («Unaccustomed Earth», 2008). «Кочівниками» є батьки Еміта, головного героя, які, проживши певний час в Америці, вирішують повернутися назад в Індію. За словами батька, Еміту немає сенсу

повертатися в Індію і звикати до чужої системи навчання, оскільки через декілька років він буде вступати до американського коледжу. Зауважимо, що Еміт, іммігрант другого покоління, цілком згідний з батьками.

Незважаючи на те, що батьки Еміта, іммігранти першого покоління, є другорядними героями, їхні образи не менш цікаві. В образах батьків яскраво простежується подвійна ідентичність. Дуальність обумовлюється тим, що своя культура «повертає» батьків додому (назад), в той час як нова вже відкрила свої кордони. Як результат, все «нове» переміщується зі «старим», виникає конфлікт, оскільки культурні відмінності дуже великі. Зауважимо, що одночасне існування в свідомості двох світів (індійського та американського) тяжіє до розірваності та невизначеності. Звичайно, це не прив'язка до якоїсь однієї культури, але будучи «тут» і «там» лише наполовину, герої в результаті опиняються «ніде».

«Кочівництво» батьків нагадує про себе і тоді, коли через чотири роки вони знову вирішують повернутися в Америку (але ненадовго: через п'ять років батьки осідають у Швейцарії, а на даний момент перебувають в Арабських Еміратах). В цьому плані варто назвати ідентичність іммігранта «ситуативною», оскільки перебування поза межами свого тимчасове – іммігрант все ще сподівається «повернутися додому», не усвідомлюючи при цьому, що рідна (своя) культура поступово починає віддалятися, іде процес стирання культурних цінностей. Еміту завжди здавалося, що, на відміну від бенгальських знайомих, батьки не відчували болісну тугу за своїм домом, тому не відвідували Індію кожного літа. Вони залишили цю країну без жодних вагань, і, здавалося, ніколи не оглядалися назад. Варто відмітити, що батьки Еміта походять із заможних Калькуттських сімей.

Помітно, що в побуті і частково ззовні, окрім кольору шкіри, батьки Еміта нічим не відрізняються від американців. Вони починають дотримуватися американських звичок і видають себе за справжніх американців: «His mother had short hair and wore trousers, putting on saris only for special occasions. His father kept a liquor cabinet and liked a gin and tonic before his meals» [9, p. 69]¹. Тут яскраво заявляє про себе феномен «транскультурації», яку можна назвати «тимчасовою межею» [4, с. 40]. Транскультурацію, яка виникає на стику культур, ототожнюють з «третьою» культурою, проміжною зоною. Запозичивши частину елементів «старої» та «нової» культур, батьки Еміта відкрили нові можливості культурного обміну (в цьому, до речі, вбачається позитивна риса транскультурації): зберігаючи свою ідентичність, батьки якоюсь мірою «поглинули» титульну націю і спробували проникнути в усі тонкощі американської культури.

На відміну від батьків, Еміт, іммігрант другого покоління, не знає бенгальської і не вважає за необхідне називати Індію своїм домом. Свої рідкісні візити до батьків юнак ототожнює з нудьгою і мріє якомога скоріше повернутися в своє тихе американське містечко. Помітно, що культура батьків є «зашифрованою» для Еміта, який не ставить перед собою мету якось наблизитись до розуміння та інтерпретації «Іншого» («іншим» для Еміта є індійська культура), оскільки все «чуже» сприймає хаотично – без кінцевого усвідомлення чи спрямованості. Своє етнічне «я» Еміт відсуває на другий план і не запитує себе: «Де мені краще і де знаходиться межа, яку я повинен (можу) перетнути?»

Зауважимо, що погляди Еміта змінюються, коли він навчається в Ленгфорді. Юнак розуміє свою «інакшість», оскільки він єдиний індус в усьому коледжі. Герой, без сумніву, долає особливості адаптації; йому притаманне відчуття цілковитої ізоляваності, яке породжує розкол всередині на «своє» і «чуже». Він усвідомлює, що початок «нового» життя не завжди увінчується успіхом, як результат, юнак постає нещасним, замкненим зсередини, самотнім. Еміт страждає без батьків і сумує за своїми рідними в Калькутті. Звичайно, про це ніхто не здогадується, і коли він розмовляє з матір'ю по телефону, то наказує собі не плакати і завжди сповнений мужності не видати свою «таємницю».

¹ «Його мати мала коротке волосся і носила штани, а сарі надягала тільки для особливих подій. Його батько мав бар і перед вечерею любив випити джин з тоніком» (переклад тут і далі наш – О.З.)

Без сумніву, Еміта можна ототожнити з поняттям «пограниччя»: балансуючи між «своїм» і «чужим», він знаходиться на перехідному етапі становлення своєї особистості. Етап становлення закінчився тим, що Еміту довелось докласти чимало зусиль, щоб після бенгальського виховання «влитися» в загальний потік і нічим не видати своє етнічне походження, а відтак, спробувати стовідсотково стати «своїм» серед американських студентів: «After that first semester he had slipped as best as he could into this world, swimming competitively, calling boys by their last names, always wearing khakis because jeans were not allowed» [9, p. 70]².

Варто зауважити, що будучи в Америці, в новому культурному середовищі, іммігрант відчуває себе «пограничною ланкою» [4, с. 38] і задумується над тим, чи це те життя, на яке він очікував, хто його діти по-справжньому і чи стануть вони «своїми», оскільки народилися вже «тут», в новому культурному середовищі. Для того, щоб Еміт сприймався як «свій», батьки чинять по-американськи і дають синові свободу. Наприклад, коли Еміт навчався в Ленгфорді, мати з батьком жодного разу не відвідали його, не приїхали навіть на випускні церемонію. Батько пояснив це так: «He was requested to perform cataract surgery on a member of Parliament [9, p. 63]³. На думку батька, операція значно важливіша порівняно з візитом до сина. До речі, Еміт зумів жити без батьків і радіти американській свободі.

Свобода Еміта простежується в тому, що він одружився з американкою, до того ж, старшою від нього на п'ять років. Звичайно, це суперечило очікуванням батьків; усі були проти цього шлюбу, оскільки Еміт повинен був одружитися з бенгалкою. Весілля теж було суто американське – на ньому були присутні тільки наречені. Батьки Еміта так і не познайомились з Меган (обраницею свого сина), хоча мати, дотримуючись традицій, все ж таки передала невістці сімейне золото. Меган не любила біжутерії, тому відмова носити індійські прикраси була сприйнята матір'ю Еміта як образа.

Еміт не виконав волю батьків і щодо своєї кар'єри, не ставши юристом чи лікарем і створивши, таким чином, прірву, яка згодом призвела до того, що рідні люди практично не підтримували зв'язок один з одним.

У процесі «поглинання» іншої культури, іммігрант усвідомлює існування окремої культурної ідентичності, яка, будучи роздвоєною (напівамериканець-напівіндус), підсвідомо все ділить на «своє» і «чуже». Вузкий проміжок між «своїм» і «чужим» заповнює погранична особистість, яка запитує себе: «Я тут чужий, чи той, що так і не став своїм, але і зворотного шляху в мене немає» [5, с. 296].

Висновки. Поняття «культурної спорідненості» завжди притаманне іммігрантам, оскільки вони не перетинають межу повністю, залишаючись вірними своїй культурі. Для них важливо не «злитися» з американцями повністю, а зберегти свою, хоча і зміщену, ідентичність. Подібну мету ставить перед собою ідеологія мультикультуралізму: передбачаючи повагу до представників іншої культури, вона завжди дотримується відповідної дистанції – сприяє збереженню культурних різноманітностей. В умовах мультикультуралізму особливо актуальним є формування самості свого я, своєрідного уявлення людини про себе. Зокрема, в оповіданні «Вибір нічлігу» письменниця умовно «повертає» Еміта назад, обравши місцем дії колишню школу героя. Це дає змогу головному герою ще раз проаналізувати своє життя і, заглибившись у минуле, задуматися над тим, ким він є насправді: американцем чи індусом. Зрештою, переважають американські корективи, що вкотре підтверджується фатом існування «generational gap»: діти іммігрантів рідко читають чи розмовляють бенгальською.

Адаптація по-різному впливає на життя іммігрантів. Дехто з них може пристосуватися до нової культури, але для більшості іммігрантів дійсно болісно і майже неможливо поєднувати дві культури водночас. Мова йде про іммігрантів першого

² «Після першого семестру він «влитися» у цей світ як тільки міг: плавав, називав хлопців за прізвищами, замість джинсів завжди носив штани кольору хакі»

³ «Його попросили прооперувати катаракту в одного із членів Парламенту»

покоління, для яких нове культурне середовище продовжує залишатися «чужим», тому не випадково батьки головного героя продовжують підтримувати зв'язок з домом. Батьки спостерігають, як їхні діти стають «своїми» в досі «чужій» для них (батьків) країні. Така кроскультурність впливів і ситуація «розірваності» змушує одну ідентичність змінюватися на іншу, що породжує усвідомлення перебування «в стороні». Роздумуючи над причинами напівінтеграції / неповної інтеграції, батьки доходять висновку, що ніде не можуть повністю «злитися» з іншим культурним середовищем, відтак почуваються «іншими зсередини».

Література

1. Висоцька Н.О. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ - початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму: [монографія] / Н. О. Висоцька. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – 456 с.
2. Денисова Т. Н. Історія американської літератури / Т.Н. Денисова; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487с.; іл.
3. Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И.П. Ильин. – М.: Интрада, 1998. – 256 с.
4. Кондаков И.В. Россия как глобальное культурно-цивилизационное пограничье // Филологические науки. – М.: ИМЛИ РАН, 2012. – № 7. – С. 38-45.
5. Тлостанова М. В. Жить никогда, писать ниоткуда. Постсоветская литература и эстетика транскulturации [монография] / М.В. Тлостанова. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 416 с.
6. Эпштейн М. На границах культур: российское – американское – советское / М. Эпштейн. – Нью-Йорк: Слово, 1995. – 344 с.
7. Anzaldúa G. Borderlands / La Frontera: The New Mestiza / G. Anzaldúa. – San Francisco: Aunt Lutte Books, 1999. – 203 p.
8. Du Bois W. E. B. The Souls of Black Folks // The Oxford W. E. B. Du Bois Reader. – New York: Oxford University Press, 1996. – P. 97-240.
9. Lahiri J. Unaccustomed earth / J. Lahiri. – New York, Toronto: Manotosh Biswas, 2008. – 331 p.
10. Mignolo W. D., Tlostanova M. Theorizing from the Borders: Shifting to Geo- and Body- Politics of Knowledge // European Journal of Social Theory, 2006. – Vol. 9. – № 1. – P. 205-221.
11. Rushdie S. Imaginary Homelands: Essays and Criticism, 1981-1991 / S. Rushdie. – London: Granta Books in association with Penguin Books, 1992. – 440 p.
12. Sollors W. Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture / W. Sollors. – New York: Oxford University Press, 1986. – 320 p.
13. Sommer D. Choose and Lose // Multilingual America: Transnationalism, Ethnicity, and the Languages of American Literature / ed. W. Sollors. – London: New York University Press, 1998. – P. 297-309.
14. Takaki R. A Different Mirror: A History of Multicultural America / R. Takaki. – Boston: Little Brown & Co., 1993. – 508 p.

Аннотация. Заика О.В. «Проблема существования иммигранта в «чужой» культурной среде и особенности формирования его гибридной идентичности (на примере рассказа Джумпы Лагири «Выбор ночлега»)». В статье осуществлен комплексный анализ двойной идентичности в аспекте основных парадигм мультикультурализма. В центре исследования – транскulturальная личность; указываются основные стратегии формирования ее гибридной идентичности. Анализ малоисследованной проблемы позволяет увидеть новые измерения идентичности, обусловленные транскulturальной поэтикой рассказа Джумпы Лагири «Выбор ночлега». На примере рассказа анализируется процесс «пограничья» и проблема существования иммигранта в «чужой» культурной среде. Речь идет об иммигрантах первого поколения, для которых новая культурная среда продолжает оставаться «чужой». Исследуется понятие «транскulturации» как возможности «перехода» из одной культуры в другую. Такая кроскультурность воздействий и ситуация «разорванности» заставляет одну идентичность меняться на другую, что порождает осознание пребывания «в стороне». Указано, что «двойное сознание» и особенности формирования гибридной идентичности героя остаются одними из актуальных в области литературоведческих исследований, прежде всего в их мультикультурном аспекте.

Ключевые слова: гибридная идентичность, сознание, мультикультурализм, транскulturация, этническая идентичность, маргинал, «свое», «чужое», культура.

Summary. Zaika O. «The problem of existence of an immigrant in «foreign» cultural environment and peculiarities of formation of his hybrid identity (based on Jhumpa Lahiri`s story «A Choice of Accommodations»)». The article presents a comprehensive analysis of dual identity in terms of the basic paradigms of multiculturalism. Transcultural identity is in the center of research; the main strategies of formation of her hybrid identity are also indicated. The analysis of unexplored problem allows us to see new dimensions of identity due to transcultural poetics of Jhumpa Lahiri`s story « A Choice of Accommodations». According to the story the process of «border» and the problems of immigrants in «foreign» cultural environment are analyzed. It is about first generation immigrants for whom new cultural environment remains to be «foreign». The notion of «transculture» as possibility of «transition» from one culture into another is investigated. Such crossculture influences and the situation of «dissociation» makes one identity change into another and leads to the awareness of being «away». It is indicated that «double consciousness» and peculiarities of formation of hero`s hybrid identity remain one of the current in the field of literary studies, especially in their multicultural aspect.

Key words: hybrid identity, consciousness, multiculturalism, transculture, ethnic identity, marginal, «our», «other», culture.